Autor Guste Santini
Četvrtak, 21 Ožujak 2002 13:39

Društevni aspekt tržišta

Transformacija samoupravnog u tržišni sustav izvršen je bez koncepcije i strategije razvoja. Tako danas imamo “hibridni” sustav što će reći: sterilan. Nije se reklo od kuda odista krećemo (upravljanje prihodima) i gdje nam je cilj doći (upravljanje troškovima). Ovom pitanju se nije posvećivala nikakava pažnja. Rat, i ini problemi stalno su okupirali javnost, pa samim time i njezin stručni dio, do te mjere da je tržište postalo svašta i ništa. Pri tome se je gubila nacionalna subjektivnost i postajali smo objektom kapital odnosa.

Kao što je poznato u osnovi imamo dva tržišna modela privređivanja i mnoge kombinacije između ta dva modela. To je i razlog zašto se u Evropskoj uniji postepeno i dugoročno uvode slična i/ili jedinstvena rješenja. Kada bi pojam tržišta bio jednoznačan u svim zemljama tržišnog modela privređivanja, tada vođenje nacionalne ekonomske politike ne bi bilo moguće. Naime, svaka mjera ekonomske politike znači i izmjenu sustava za vrijeme djelovanja novo uvedenog instrumenta ekonomske politike. Ne postoji dva jednaka tržišta. Oni mogu biti sličini ali ne i isti.

Prvi je model poznat kao anglosaski model. Posebno je njegovoj popularizaciji pridonijela Margaret Thatcher i, potom, Roland Regan. Ekonomija ponude koja je potisnula keynsijanizam dio je monetarističke paradigme. Učinkovitost i kratkoročni učinci kriterij su svekolike učinkovitosti. “Na dugi rok svi smo mrtvi” kao što je to svojevremeno kazao J.M. Keynes. Ovo nikako ne znači da ne postoje ozbiljne razlike u okviru anglosaskog modela, već da su im približno isti temeljni principi.

Drugi model je zapravo “njemačko-japanski model” nazivan često i rajnskim modelom jer dominira u Evropi. Zemljopisno ga je moguće uvjetno smjestiti uz rijeku Rajnu. Ovaj model, socijalno odgovorniji, učinkovitost određuje u srednjem i dugom roku. Drugim riječima naglasak je na razvoju.

Kako nije bit ovog napisa vršiti komparativnu analizu to ću samo ukratko reći značajke ovog drugog modela imajući u vidu Hrvatsku danas i sutra.

Ovaj model nazivaju i korporativnim modelom jer postoji uska međuovisnost države i businessa. Nadalje, za ovaj model bankarski je sustav od presudnog značaja što nije slučaj u anglosaskom modelu gdje je centralno mjesto dato burzama. Poslovne banke su vlasnički povezane u interakciji sa svojom privrednom strukturom i kao takve čine svojevrsnu cjelinu. Prema tome, rajnski model pretpostavlja mrežu instiricija različitih djelatnosti uključivo i poslovno bankarstvo, odnosno osiguranje. Jednako je i u Japanu gdje je trgovina i poslovna banka okosnica velikih poslovnih carstava poznatih pod nazivom Micuji, Mitsubishi, Toyota itd.

Hrvatskoj je očito budućnost tražiti u rajnskom modelu jer može zadovoljiti socijalnu komponentu primjereno srednjeevropskom kulturnom naslijeđu. Ono što je jednako važno jest činjenica da su kupci obiteljskog srebra prvenstveno iz područja rajnskog modela. Jednako je i sa vlasništvom bankarskog sustava. Hrvatska mora slijediti taj obrazac ukoliko želi osigurati

kakvu takvu nezavisnost.

Razvijenost (ekonomska politika) kao determinanta tržišta

Razvijeni određuju sudbinu nerazvijenih. Engleska je u XVIII stoljeću promovirala liberalizam kao primjeren model funkcioniranja nacionalne i međunarodne ekonomije. Merkantilizam je morao biti zamjenjen liberalizmom. Odgovor Njemačke je bio u protekcionizmu. Nacionalna država je bila temeljni okvir u kojem je nacionalna privreda funkcionirala. Ekonomska politika u zavisnosti od prihvaćene "škole" je vodila nacionalnu politiku. 1929. godina i Velika kriza ustoličuju državu na pijedestal nedodirljive institucije. Sve su glave okrenute prema državi i ona postaje najveći poslodavac i partner. Određuje svekolike odnose u privrede, s više uspjeha, i, s manje uspjeha, potiče izvoznu privredu ("prikriveni merkantilizam" nikad nije napušten).

Velika kriza iz 29. snažno je izmjenila državu. Javni prihodi su se povećavali. Javni rashodi su se povećavali još brže. Monetarna politika je "olabavila" kako bi se dinamizirao privredni razvoj i kako bi se mnoglo stati "na kraj" nezaposlenosti. Sve je funkcioniralo do kraja osamdesetih godina. Ipak već od naftne krize iz 1973. godine stvari su se počele mjenjati. Treća tehnološka revolucija zasniva se na informatičkoj tehnologiji. Primat hardwarea preuzima software pri čemu se značajno smanjuje potrošnja energije ali i sirovina općenito. Što više, prirodni se materijali snažno supstituiraju umjetnim materijalima. Stagflacija se ne rješava keynezijanskom terapijom. Bolest je imuna na terapiju. Nova je terapija povratak mikroekonomiji, s jedne strane, i, globalizacija, svjetskog tržišta. Liberalizam se vraća i pongdje dobija brutalne karakteristike. Čak Švedska mora odustati od svoje toliko hvaljene welferstate. Anglosaski model tržišta preuzima vodeću funkciju, rajnski model mu se još nije suprostvio. U ovisnosti od načina kako mu se suprostavi ovisit će budućnost naše planete.

Umjesto potražnje država odlučno djeluje na strani ponude razvijajući sisteme obrazovanja i financirajući znanstvene projekte koji "proizvode" nove tehnologije i time tvrtke u vezi sa državom dinamiziraju razvoj. Država je u funkciji svoje nacionalne ekonomije. Više nije bitno kako se proizvodi postaje odlučna prednost što se proizvodi. Kako se ekonomija obujma iz dana u dan povećava to je nacionalno tržište, ma koliko bilo veliko, isuviše malo da bi se mogla održati profitna stopa i da bi se "peglali" konjukturni ciklusi.

Da bi razvijeni održali primjerenu profitnu maržu kao uvjet investiranja nerazvijeni se moraju u potpunosti podrediti toj i takvoj filozofiji. Svjetska banka, MMF, WTO sve je u funkciji globalizacije. Što više raspad tzv. socijalizma otvara utrku istih sa nerazvijenim zemljama u privlačenju stranog kapitala. Bogatstva stvarana stoljećima su na rasprodaji. Rasprodaja je uvjet koji otvara vrata tzv. ulasku u globalnu privredu. Usput dobiju i malo aplauza kako bi bili ustrajni u svojim "namjerama". Mali i nerazvijeni imaju sve manje šanse da se održe na periferiji i zato su poslušni u svakom pogledu. Time se jaz između razvijenih i nerazvijenih dodatno širi. Vrijeme ubrzava promjene. Obrazovanje i znanost su temeljne komparativne i konkurentne prednosti koje se stvaraju godinama. Nadoknada "zostajanja" postaje i ostaje nedostižan cilj.

Ovo je posebno vidljivo kompariramo li Hrvatsku sa Slovenijom za koju se govori da već ima 15.000 $ per capita. Zašto je Slovenija uspjela. Na ovim stranicama čitalac je imao priliku naći

obilje dokaza i ja ga molim da strpljivo pregleda dosadašnje napise ako ih je eventualno propustio.

Nerazvijene zemlje postaju ovisne. Nerazvijene zemlje će ostati - trajno - ovisne. Tzv. nekadašnji drugi svijet će velikim dijelom završiti u Trećem svijetu i tek će se poneki sretnici kao Slovenija, Češka, Poljska i Mađarska priključiti razvijenom svijetu. Na žalost Hrvatska će ih sa sve veće udaljenosti promatrati žaleći za propuštenim.

Umjesto zaključka predlažem da pročitate slijedeći citat i da se zamislite kao što sam to učinio i sam kada sam ga prvi put pročitao.

“Teoretičari ovisnosti odgovorili su na to pitanje potvrdno, i to iz nekoliko razloga: odluke o nacionalnoj ekonomskoj politici donose se sada izvan zemlje i za korist drugih. Nacionalna ekonomija je “iskrivljena” jer njen pravac diktiraju vanjske potrebe, a ne njena autohtona logika. Nacionalna inicijativa je ugušena često do stupnja “industrijskog infaticida” - to jest, domaći industrijski razvoj je zaustavljen u interesu strane inicijative, koja dominira nacionalnom privredom. Napokon, autohotono stanovništvo je pauperizirano, uz izuzetak takozvane comprador klase - lokalnih grupa koje postaju zastupnicima strane inicijative. To gledište na učinke prodiranja kapitalizma sjajno je sažeto u frazi koju je skovao Andre Gunder Frank, i sam značajan teoetičar ovisnosti - “razvoj nerazvijesnosti” (“development of underdevelopment”). Drugim riječima, nerazvijenost Trećeg svijeta nije stanje koje prethodi dolasku međunarodnog kapitalizma u te zemlje, već je prije stanje što ga taj međunarodni kapitalizam proizvodi, i to nužno.” (Izvor: Peter L. Berger: “Kapitalistička revolucija”, Nprijed, Zagreb, 1995., str. 149. i 150.)